

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Semestertjänster för lärare?

- En studie om hur fem rektorer ser på
lärares arbetstidsavtal

Karin Landberg och Johan Wadensten

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Program och/eller kurs: LAU 925:2 VAL
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT 2011
Handledare: Thomas Lingefjärd
Examinator: Maj Asplund Carlsson
Rapport nr: VT11-IPS-10 U/V VAL LAU925

Sammanfattning

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAU925:2 VAL
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2011
Handledare:	Thomas Lingefjärd
Examinator:	Maj Asplund Carlsson
Rapport nr:	VT11-IPS-10 U/V VAL LAU925

Bakgrund

Sveriges kommuner och landsting (SKL) betonar i en debattartikel i Dagens Nyheter 2010-03-15 vikten av att rektorer ges möjlighet att lokalt avtala tjänsteformen för lärarnas anställningar. Semestertjänster möjliggör enligt Sveriges kommuner och landsting ett bättre resursutnyttjande inom skolan i jämförelse med ferietjänster, vilket skulle kunna gynna eleverna. Detta väckte en nyfikenhet hos oss och vi ställde oss frågan: Hur ser gymnasieskolans rektorer på frågan om att införa semestertjänster istället för ferietjänster för lärarna?

Syfte

Vårt syfte med detta arbete har varit att ta reda på vad rektorer inom gymnasieskolan har för syn på lärarnas arbetstidsavtal.

Metod

För att få svar på våra frågeställningar har vi intervjuat fem rektorer och härigenom fått en bild av några rektorers åsikter kring semestertjänster för lärare. Dessa har jämförts och analyserats.

Resultat

Vi kom fram till att tilltron till semestertjänster hos rektorerna är svag under rådande förhållanden. Däremot var rektorerna positiva till semestertjänster under andra terminssystem än det nu befintliga två terminers systemet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Avgränsning	6
2. Litteraturgenomgång	7
2.1 Lärarnas arbetstidsavtal	7
2.2 Elever och lärararbetstid	7
2.2.1 Skolans tids baserade indelning	8
2.2.2 Garanterad lärandetid	8
2.3 Skolans utveckling i en postmodern tidsålder	9
2.3.1 Ett paradoxalt samhälle	9
2.3.2 Kunskapssamhällets utmaningar och livslångt lärande	10
2.4 Lärarnas arbetsmiljö	11
2.4.1 Förtroendearbetstid	12
2.4.2 För- och nackdelar med förtroendearbetstid	13
3. Metod	15
3.1 Motiv för undersökningens utgångspunkter	15
3.2 Undersökningens ansats	16
3.3 Konfidentialitet och urval	16
3.4 Genomförande	17
3.4.1 Intervjuns utgångspunkter	18
3.5 Studiens tillförlitlighet	19
4. Resultat	20
4.1 Fördelar med semestertjänst	20
4.2 Innehåll och organisering av den elevfria tiden vid semestertjänst	21
4.2.1 Semestertjänster genererar mer elevfri tid	21
4.2.2 Kan planering under lov ersätta vardaglig planering?	22
4.3 Ekonomiska aspekter på semestertjänster	23
4.3.1 Är det ekonomiskt fördelaktigt med semestertjänster?	23
4.3.2 Vem vinner på ett nytt arbetstidsavtal?	25
5. Diskussion	27
5.1 Är semestertjänster ett bra alternativ för skolan?	27
5.2 Resulterar semestertjänster i några eftertraktade vinster?	30
5.3 Studiens brister	30
5.4 Förslag till fortsatta studier	30
Litteraturlista	31

1. Inledning

Lärares tjänsteavtal och arbetstider är ett ämne som diskuterats allt flitigare i media. Ämnet är många gånger väldigt känsloladdat och debatteras flitigt av personer med professionell erfarenhet av skolan men även av personer utan erfarenhet.

En debattartikel som spädde på vår nyfikenhet kring frågan publicerades i Dagens Nyheter 2010-03-15 och undertecknades av 198 skolchefer runtom i Sverige. Budskapet som förmedlades i artikeln var att skolcheferna krävde att tidigare avtal utvidgas. Det går att läsa:

Vi kräver därför ett modernt arbetstidsavtal som vidgar rektorernas möjligheter att disponera lärarnas tid utifrån elevernas behov av stöd och undervisning[Dagens Nyheter 2010-03-15].

Skolcheferna argumenterar för ökat inflytande över lärares arbetstider vilket här innebär en övergång till 40 timmars arbetsvecka och semestertjänst istället för 45 timmars arbetsvecka och ferietjänst. Det går att ana ett utbrett missnöje med nuvarande avtal vilket ges uttryck i följande mening:

Det är uppenbart att dagens läraravtal har sina rötter i en annan tid och i en annan skola än dagens, ett avtal där rektor inte får tillgång till 10 timmar av lärarens veckoarbetstid. [Ibid.]

Att det skulle föreligga uppenbara skäl till att betrakta lärares nuvarande tjänsteavtal som omodernt, hade vi båda svårt att se. Efter det att artikeln publicerats väcktes flera frågor kring framförallt syftet med artikeln. Uppenbarligen anser Sveriges kommuner och landsting samt många skolchefer att en förändring är nödvändig, men vem drar mest nytta av en förändring? Svaret på den frågan beror på hur förbättringar inom skolan skall definieras, hur förbättringar skall kunna mätas och vem man avser skall utreda och mäta verksamheten. Att det vid tidpunkten för publiceringen av artikeln rådde avtalsrörelse har givetvis påverkat utspelet. Det vore naivt att tro på en objektivitet i artikelns argument och det borde föreligga motsättningar mellan arbetsgivare och arbetstagares argument för hur tjänsteavtal bör utformas.

Med tanke på hur viktig skolan är på elevernas individuella nivå samt ur samhällsekonomiska perspektiv känns det viktigt att försöka bringa klarhet i hur ett modernt arbetstidsavtal bör utformas. Detta bör göras för att åstadkomma en så bra skola och arbetsplats som möjligt. Då detta är en alltför invecklad och komplex fråga som står utanför våra kunskaper och tidsramar för uppsatsen avgränsar vi oss till att undersöka hur rektorer ställer sig till ferietjänstens vara eller icke vara. Är det rätt väg att införa semestertjänster för lärare och tror rektorer att detta genererar ett bättre resursutnyttjande.

Sveriges kommuner och landsting betonar flera gånger i artikeln i Dagens Nyheter att rektor ansvarar för verksamhetens resultat. Det borde därför vara intressant att undersöka hur rektorer ser på nyttan av semestertjänster om det nu är de som skall teckna nya arbetstidsavtal ifall detta behov anses finnas inom verksamheten.

1.1 Bakgrund

Vi som genomför denna undersökning är båda verksamma obehöriga lärare inom gymnasieskolan och har därmed ett eget intresse i att bringa klarhet i hur en effektiv, meningsfull och dynamisk arbetsplats utformas.

Debattartikeln som publicerades i Dagens Nyheter 2010-03-15, där Sveriges skolchefer kräver ändring av lärarnas arbetstidsavtal spädde på vår nyfikenhet kring frågan. Artikeln utelämnar flertalet obesvarade frågor kring hur ett så kallat modernt avtal bör utformas. Framförallt betonar Sveriges kommuner och landsting vikten av att rektorer ges möjlighet att lokalt avtala tjänsteformen. Man använder också flera gånger argument som bygger på att eleverna är den grupp inom skolan som har mest att vinna på att lärare har semestertjänster. Semestertjänster möjliggör enligt Sveriges kommuner och landsting ett bättre resursutnyttjande inom skolan vilket skulle gynna eleverna. De menar också att en normalisering av arbetstiden skulle bidra till en bättre arbetsmiljö för lärarna. Dock nämns det inte några negativa effekter av en eventuell övergång till semestertjänster.

I debatten som pågår mellan Sveriges kommuner och landstings samt lärarnas fackliga organisationer poängterar båda parter att rektorerna är ytterst ansvariga för resultaten inom verksamheten. Här lyfter man även fram att rektorer ska ha möjlighet att förhandla kring arbetstidsavtal.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att belysa vad rektorer inom gymnasieskolan har för uppfattning kring lärares arbetstidsavtal.

1.3 Frågeställningar

Är det praktiskt möjligt att ersätta dagens ferietjänst med traditionell semestertjänst? Ser rektorerna några vinster med semestertjänster?

1.4 Avgränsning

Hur ett eventuellt nytt modernt arbetstidsavtal bör utformas är en alltför komplicerad och komplex fråga som står utanför våra tidsramar för uppsatsen.

Vi avgränsar oss till att undersöka hur rektorer ställer sig till ferietjänstens vara eller icke vara. Är det rätt väg att införa semestertjänster för lärare och tror rektorerna att detta genererar ett bättre resursutnyttjande.

2. Litteraturgenomgång

Svårigheten med att hitta litteratur och undersökningar med anknytning till semestertjänster för lärare skall inte underskattas. Indirekta kopplingar görs genom idéer kring vilka områden som semestertjänster kan tänkas påverka skolan och dess undervisning. Det finns givetvis fler områden än de som valts men ett försök att välja ut några relevanta och intressanta görs.

2.1 Lärarnas arbetstidsavtal

Idag utgör bilaga M det avtal som styr lärarnas arbetstid. När man läser skolchefernas debattartikel i DN tolkar vi deras argumentation som ett ifrågasättande av bilaga M. Här redovisas därför en kortfattad beskrivning av de mest grundläggande punkter som bilagan reglerar.

I bilaga M ges riktlinjerna för arbetstider som idag omfattar lärare. Där går att läsa att total genomsnittlig årsarbetstid uppgår till 1767 timmar utan semester inräknat. Av dessa 1767 timmar disponerar arbetsgivaren 1360 där läraren inte kan bestämma hur arbetstiden ska disponeras. 1360 timmar utgör drygt 75 procent av arbetstiden vilket innebär att läraren behöver vara tillgänglig för arbetsgivaren ca 35 timmar i veckan. Resterande tid, det vill säga 10 timmar i veckan utgörs av så kallad förtroendetid där läraren själv bestämmer var och hur arbetet ska utföras. Skälet till att lärarnas veckoarbetstid utgörs av 45 timmar är att total årsarbetstid skall fördelas på elevernas skolår, det vill säga 194 dagar vilka kallas A-dagar.

2.2 Elever och lärararbetstid

Skolcheferna uttrycker i sin debattartikel i DN att förändringar krävs för elevernas bästa. Att hitta litteratur och forskning som knyter an till elever och val av arbetstidsavtal är svårt.

Diskussionen kring arbetstidsavtal handlar om tid och hur den bör disponeras. Frågan är komplex ur många avseenden. Frågan om hur elevernas tid bör disponeras är en svår nöt att knäcka och givetvis finns det inget entydigt svar på en sådan fråga. Det är dessutom naivt att tro att en modell som visar sig framgångsrik för eleverna per automatik skulle vara ett långsiktigt alternativ för lärarna. Dessa två olika perspektiv, lärare och elever, visar en sida av den komplexa verklighet som skolan består av. Andra parametrar som skall vägas in är kursplaner, timplaner, elevantal, uppnående mål och strävans mål ihop med mycket mera. Dessa frågor är starkt kopplade till hur framtidens skola bör utformas.

2.2.1 Skolans tids baserade indelning

En person som forskat och skrivit kring skolan och hur dess tid disponeras är Ingrid Westlund. Hon har undersökt hur tid upplevs hos olika grupper och även hur tiden organiseras inom skolan. Westlund har även deltagit i projekt där man undersökt hur skolor kan organiseras utan traditionella tidsindelade schemapositioner. Ingrid Westlund skriver i sin bok "Elevernas tid och skolans tid" om hur tidsbegreppet styr en stor del av skolans struktur. Westlund ställer sig frågan om det är rimligt att låta invanda och traditionstyngda argument få så stor inverkan på skolan och dess upplägg. Hos Westlund står eleverna och dess lärande i fokus och hon är starkt kritisk till den schematiska indelning som det flesta skolor gör enligt diskreta ämnespass.

Då lärares undervisningstid räknas i antal 40-minuterspass och angetts till 24 eller 26 veckotimmar har elevernas dagar kommit att styras utifrån en tid som främst tjänar administrativa intressen. [Westlund, 1998, sid. 143].

Westlund ifrågasätter den väldefinierade indelningen av ämnen och lektioner. Hon menar att skolan bör anpassa sig efter elevernas behov och bedriva ämnesintegrerad undervisning. Det är också viktigt att man bedriver en uppgiftsorienterad undervisning istället för en tidsorienterad variant enligt Westlund. Uppgiftsorienterad undervisning innebär att man tar större hänsyn till en viss uppgift och hur den blir utförd till skillnad från ett mer tidsorienterat synsätt som mer liknar den traditionella undervisningen inom skolan. I ett tidsorienterat system styr lektionens längd det vill säga ett förutbestämt schema som inte tar hänsyn till aktuell uppgift [Westlund, 1998, sid. 145]. Som ett exempel ges textilslöjd där själva uppgiften borde få styra mer än diskreta schema positioner som riskerar att äventyra elevernas lärande och kreativitet.

2.2.2 Garanterad lärandetid

Ingrid Westlund angriper också begreppet "garanterad undervisningstid" som hon menar inte är samma sak som den tid som eleverna lär sig.

Den garanterade undervisningstiden enligt schemat betraktar jag som den tid som förtäljer hur lång tid elevkropparna är i skolan; en kropps tid. En "garanterad lärandetid" kan innebära att vi kan ta större hänsyn till den lärandetid som eleverna har även utanför institutionerna; en mental tid som är fylld av engagemang, kraft och glädje [Ibid. sid. 132]

Westlund konkretiserar de båda sätten att undervisa genom att plocka fram centrala begrepp vilket ger följande indelning [Ibid. sid. 147]

Garanterad undervisning

Lärarens perspektiv
Timplan
Lära ut
Kroppstid
Lärande i skolan
Schema
Administrativ tid/tjänstgöring

Garanterad lärandetid

Elevers perspektiv
Elevplanering
Lära in
Mental tid
Lärande överallt
Elevers studieplan
Reglerad arbetstid

Under spalten tillhörande ”Garanterad lärandetid” återfinns som sista punkt reglerad arbetstid. Westlund menar att en modern skola där man tar hänsyn till eleverna och dess lärande är mindre styrd utav scheman, mer uppgiftsorienterad och indelad i längre arbetspass i stället för mindre upp styckade ämnesindelade lektionspass. För att liknande koncept ska vara genomförbara krävs att lärarna har reglerad arbetstid. Westlund påpekar ”Fastställandet av en årsarbetstid ökar friheten att organisera lärandet för eleverna och skapar också en flexibilitet för den enskilda skolan” [Ibid. sid. 144]. Här krävs givetvis även ett slopande av befintlig timplan då uppgifterna skall styra tidsåtgången.

2.3 Skolans utveckling i en postmodern tidsålder

Ingrid Westlund får stöd i sina teorier av Andy Hargreaves. Hargreaves har bland annat forskat kring undervisning och hur denna bör utvecklas och förändras för att anpassas till samhället och kunna möta framtidens krav i en postmodern anda.

2.3.1 Ett paradoxalt samhälle

I boken ”Läraren i kunskapssamhället - i osäkerhetens tidevarv” fördjupar sig Hargreaves i vad kunskapssamhället egentligen innebär och vilka utmaningar och möjligheter som detta för med sig. Han skriver om begreppet kunskapssamhället och vad det enligt honom egentligen är, det vill säga ett lärande och flexibelt samhälle. [Hargreaves, 2004, sid. 41]

Han väljer också att särskilja två begrepp nämligen kunskapsekonomin och kunskapssamhället. Hargreaves lyfter fram två egenskaper som driver kunskapsekonomin framåt. Dessa är kreativitet och initiativförmåga. En skola i en postmodern tidsålder måste därför främja dessa egenskaper hos eleverna. Kunskapsekonomin har dock en baksida enligt Hargreaves. Baksidan utgörs av det faktum att kunskapsekonomin skapar tillväxt och välstånd vilket lägger grunden för en ständig vinstjakt vilket skapar starka egenintressen hos enskilda individer. För att kompensera för kunskapsekonomins negativa sidor behöver skolan också utveckla medkänsla, gemenskap och en känsla av att vara en världsmedborgare. Denna kompensation för kunskapsekonomins bieffekter är nödvändig för att åstadkomma en hållbar utveckling kring ett kunskapssamhälle.[Hargreaves, 2004, sid. 19]

Om skolan lyckas utveckla dessa egenskaper hos sina elever så står samhället väl rustat mot de utmaningar som en postmodern tidsålder innehåller. Utmaningar såsom att medborgare lär sig arbeta mer flexibelt, omskola sig eller till och med flytta om så krävs för att hitta nya sätt att försörja sig.[Ibid. sid. 19]

Hargreaves skildrar den paradox som uppkommer då kunskapsekonomins kortsiktiga ekonomiska frestelser ställs mot en mer långsiktig hållbar utveckling där lärande och kunskaper står i centrum.

Just när vi har som störst förväntningar på att lärarna skall förbereda barnen för kunskapsamhället, har de totala lönekostnaderna för detta massyrke fått många regeringar att begränsa eller hålla nere de resurser och stöd som lärare behöver för att bli effektivare. Kunskapsekonomin förtär ungdomen genom att skada kommande generationers lärare.[Ibid. sid 28]

Han skriver om den svårighet som finns att göra undervisningen till ett ”sant lärande yrke”. Kunskapsamhället ställer krav på en allt högre standard vad gäller lärande och undervisning. Samtidigt medför också kunskapsekonomin snäva ekonomiska ramar som en följd av den ständiga jakten på högre vinster inom samhällets alla delar. Dessa motsägelsefulla krav underminerar möjligheterna för lärarna att bedriva och utveckla undervisningen. Yrket förvandlas till en själlös och standardiserad industri där eleverna mer liknar en produkt. Följden blir ökade avskedsansökningar och förtidspensioneringar samt rekryteringskriser.[Ibid. sid. 28]

2.3.2 Kunskapsamhällets utmaningar och livslångt lärande

Trots att många makthavare och skolledare tror sig veta hur nästa generation bör vara rustad för att hantera ett liv i kunskapsamhället så går skolan i motsatt riktning. Istället för att främja kreativitet och initiativförmåga införs enhetliga kursplaner och en detaljstyrd skolmiljö. I många delar av världen urartar detaljstyrningen till ett tvångsmässigt standardiserat system. Konsekvenserna blir ett utarmat och själlöst utbildningssystem som misslyckas med att främja egenskaper som fantasi, kreativitet och initiativförmåga. [Hargreaves, 2004, sid. 20]

Hargreaves fångar problematiken med texten:

I en tidigare bok har jag beskrivit hur skolor som förbereder unga människor för en postmodern, postindustriell världssnabb förändring och komplexitet i själva verket är låsta av fabriken och klostrets moderna, ja till och med förmoderna, principer. Skolorna styrs fortfarande av klockor och ringklockor, lektioner och kurser. Barnen grupperas efter ålder och får ta in kunskap som går att memorera i enlighet med en standardiserad

kursplan som har testats på konventionella sätt. [Hargreaves, 2004 sid 44]

Hargreaves gestaltar ett framtida samhälle där vi blir allt mer beroende av kunskap och framför allt livslångt lärande. Detta faktum ställer nya krav på skolan och lärarna. Han skriver att *ekonomisk framgång och en kultur av ständigt nyskapande är beroende av arbetstagares kapacitet att fortsätta att lära och lära av varandra* [Ibid. sid. 41]. Westlund får gott stöd i sitt resonemang kring kunskapssamhället och de krav på skolan som utvecklingen för med sig.

Efter att ha funderat över Westlunds och Hargreaves argument kring hur framtidens moderna skola och undervisningsmetoder bör utformas finns det onекligen stöd åt Sveriges kommuner och landstings åsikter kring en omstrukturering inom skolan gällande organisationen och arbetstiden. Eleverna tycks vara i behov av ytterligare dimensioner än traditionell undervisning för att kunna tillgodogöra sig kunskap och för att kunna möta de krav som arbetslivet för med sig. Det finns dock vissa praktiska oklarheter med Westlunds teorier. Hon ger några konkreta exempel på skolor som bedrivit undervisning liknande hennes koncept. Det tas dock inte upp något kring utvärderingar av dessa försök. Det ligger ett stort värde i att ta del av hur dessa försök fallit ut. Har elevernas motivation, kunskap och drivkraft ökat? Hur har lärarna upplevt försöken?

2.4 Lärarnas arbetsmiljö

Hargreaves påtalar vikten av att lärare ingår i en fungerande organisation som stödjer dem fullt ut. Skolor som är bra lärande organisationer för barn måste också vara effektiva lärande organisationer för lärare och ledare [Hargreaves, 2004 sid. 56]. I debattartikeln formuleras även följande:

Vi vill se ett modernt arbetstidsavtal som öppnar upp för enskilda skolor att skapa en flexibel arbetsorganisation som stödjer lärande och elevers olika behov av lärande. I omtanke om lärarnas arbetsmiljö vill vi också ha en normalisering av lärares arbetstid [Dagens Nyheter 2010-03-15].

Här nämns flexibilitet som ett ledord gällande arbetsorganisationen. Man väljer också att argumentera för att reglerad arbetstid leder till förbättrad arbetsmiljö för lärare. Det är ett rimligt antagande, om man vill åstadkomma en dynamisk och lärande miljö, att det krävs en arbetsmiljö för lärarna som kan betraktas som hållbar och långsiktig. Vad innebär då en bra arbetsmiljö för lärare? Att det råder brister inom arbetsmiljön idag är det nog få som tvivlar på. Hargreaves påpekar att lärande institutioner måste vara anpassade både för elever och för lärare vilket inkluderar arbetsmiljön och således även arbetstid och arbetsavtal.

Arbetsmiljön är starkt förknippad med arbetstidsavtalet. Det kan vara värt att fundera över vilken effekt som förtroendetid har på lärare och dess arbetsmiljö. Lärarkyrket är speciellt och innehåller en mängd uppgifter som kanske inte direkt associeras med klassisk undervisning.

Många lärare uppger att de har en hög arbetsbelastning, att utrymme saknas för lagenliga raster och pauser i arbetet, att det inte finns tid för nedvarvning och återhämtning. Mycket av lärarnas arbetsinnehåll präglas av ”här-och-nu uppgifter”, arbetsuppgifter som inte kan förläggas till en annan tidpunkt. Tid för reflektion, dokumentation, förkovran, kollegiala samtal – arbetsuppgifter som främjar en ökad professionalisering – visar sig alltför ofta hamna utanför arbetstidens ram. [Läraryrket, 2004, sid. 2]

Beskrivningen ger en bild av att gränssättningen är ett bekymmer. Som lärare är man ständigt inne i skolans atmosfär som sällan låter sig förutsägas. Nya oplanerade uppgifter dyker ständigt upp vilken tvingar läraren att åsidosätta planerade uppgifter som senare ändå måste avklaras. På frågan om lärare känner olust att gå till jobbet på grund av allt för mycket att göra så anger trettio procent av lärarna att just detta *ofta* är skälet till olusten. [Ibid. sid. 45]

2.4.1 Förtroendearbetstid

Per Lindqvist skriver i ”Lärares förtroendearbetstid” om läraryrkets oavslutade karaktär.

Läraryrket är ett yrke som kännetecknas av att arbetsuppgifterna inte låter sig inordnas i strikta tidsscheman eller tidsregleras. Yrket kräver förplanering, förmåga att improvisera, hantera och lösa uppkomna problem. Lärararbetet karaktäriseras av att allting går att utföra bättre än hur det faktiskt utförts. [Lindqvist, 2002, sid. 170]

Vidare skriver Lindqvist om hur svårt lärare har för att skilja på arbete och fritid. Han pekar framförallt på att arbetet under förtroendearbetstiden tenderar att integreras med andra aktiviteter inom privatlivet. [Ibid. sid. 170] Det kan tänkas att denna diffusa avdelning mellan arbete och fritid i kombination med svårigheten att avskärma tankeverksamheten ifrån arbetssysslorna bäddar för dålig mental återhämtning. En fråga som dyker upp är huruvida läraryrket lämpar sig att innefatta förtroendetid då yrket präglas av en oavslutad karaktär. Kanske skapar förtroendetid negativ stress vilket tillsammans med en ständig mental beredskap bryter ner människan.

2.4.2 För- och nackdelar med förtroendearbetstid

Hjälper förtroendetiden med dess flexibilitet lärarna att varva ner och samla sina tankar eller medför detta ”obegränsade” arbetssätt att lärare utsätts för en stressande miljö?

Det är svårt att hitta undersökningar eller utredningar som direkt studerar vilken eventuell inverkan förtroendearbetstiden har på lärarnas hälsa. I ”Undersökning av förtroendearbetstid: Vad betyder inflytande över arbetstiden för stress, hälsa och välmående?” går det att hitta flera intressanta aspekter kring förtroendearbetstid som kopplas till dessa tre faktorer. Undersökningens syfte är att studera hur förtroendearbetstid påverkar stress, arbetstrivsel och hälsa. Finansieringen av undersökningen har Forskningsrådet för Arbetslivsfrågor och Socialvetenskap stått för. Även de tidigare fackförbunden Sveriges industri tjänstemannaförbund Sif samt Tjänstemannaförbundet HTF, numera sammanslagna till Unionen, bidrog.

Undersökningen genomfördes med medarbetare inom Sveriges industri tjänstemannaförbund och Tjänstemannaförbundet som underlag. Det konstateras att möjligheten att påverka sin arbetssituation är en faktor som starkt motverkar allvarlig stress. Med detta konstaterande antas således att inflytande över sin arbetstid kan vara gynnsam när det gäller att motverka stress och att underlätta samspelet mellan arbete och fritid. Detta antagande låg till grund för undersökningen.

Möjligheten att bestämma över sin arbetstid kan antas ha flera fördelar, undersökningen ger flera exempel på dessa. Arbetssättet leder till ökat ansvar, ökar delaktigheten och underlättar möjligheterna att hantera både arbete och fritid. Under perioder då ens sociala situation kräver mer tid kan arbetstagaren välja att arbeta mindre och istället välja att lägga mer tid på privata sysslor. [Ibid. sid. 7] Denna modell kan tänkas vara ett bra hållbart alternativ för att motverka och hantera en alltmer stressig tillvaro. Förtroendearbetstid för med sig fördelar som stämmer väl överens med hur moderna människor lever sina liv före och efter arbetet. Det kan då tänkas vara ett gott skäl att arbetet och arbetstiderna följer det livsmönster som många människor lever i.

I undersökningen framkommer flera intressanta aspekter kring vad förtroendearbetstid för med sig. Något som framkommer är att de flesta trivs bra med sin förtroendearbetstid och har en positiv inställning till arbetstiderna. Närmare bestämt är 75 procent nöjda med de praktiska möjligheterna att påverka sin arbetstid och hela 83 procent vill behålla sin förtroendearbetstid. Det som uppskattas mest med förtroendearbetstiden är ökad frihet samt inflytande över arbetstiden.

Det är få som upplever att förtroendearbetstid har försämrat arbets- och livssituationen. De grupper som är mest positiva till förtroendearbetstiden är ombudsmän och barnföräldrar. Gruppen som önskar byta till reglerad arbetstid trivs sämre med arbetet och är utsatta för en mer ogynnsam arbetsstress. De upplever sig inte få tillräckligt med raster och pauser i arbetet och har svårare att koppla av från arbetet på fritiden. Hälsan är sämre, man har högre poäng på utbrändhetsskalan och man har också mer sömnstörningar.

Goda möjligheter att påverka arbetstiderna är förenat med bra hälsa, hög arbetstrivsel, låg arbetsrelaterad stress samt få sociala besvär. Det finns tecken på att förtroendearbetstid innebär längre arbetsvecka, mer helgarbete och arbete i hemmet, men också mer varierande arbetstider. Besvär med gränsdragningen mellan arbete och fritid uppvisar också samband med förtroendearbetstid.[Ibid. sid. 51]

Medarbetare som har ett tight och oflexibelt arbete finner mindre uppskattning av förtroendearbetstid. Slutsatsen är att dessa medarbetare inte har möjlighet att utnyttja de förmåner som förtroendearbetstid möjliggör. Intressant är det faktum att arbetsfaktorer har liten inverkan gällande önskan om att byta tillbaka till reglerad arbetstid. Däremot arbetsrelaterad stress, låg arbetstrivsel, otillräckliga raster i arbetet samt upplevelsen av att inte kunna släppa den mentala uppmärksamheten från arbetet har starka samband med önskan om att byta tillbaka till reglerad arbetstid. [Ibid. sid. 56] En nackdel med förtroendearbetstid är att gränsdragningen mellan arbete och fritid är mindre tydlig och att ganska många upplever att arbetet inkräktar på fritiden. [Ibid. sid. 59]

Medarbetare som värderar möjligheten att påverka arbetstiden högt och som har ett bra utbyte av medarbetarsamtal med närmaste chefen upplever förtroendearbetstiden som ett bra koncept. Denna grupp medarbetare antas kunna hantera och utnyttja fördelarna med förtroendetid. Gruppen upplever att förtroendearbetstid underlättar möjligheten att styra upp både arbete och fritid på ett lättare sätt [Ibid. sid. 56].

3. Metod

3.1 Motiv för undersökningens utgångspunkter

Sveriges kommuner och landsting trycker hårt på att en förändring måste till gällande arbetstidsavtalet. Svårigheten med detta område är att fastslå vad som verkligen föreligger behovet av en förändring av just arbetstidsavtal. Det kan antas att det är många fler parametrar som styr skolans kvalitet om det är avsikten. Sveriges kommuner och landsting poängterar, som tidigare nämnts att rektorer är ansvariga och skall kunna avtala lokala överenskommelser gällande arbetstiderna för lärarna. Undersökningen riktar in sig på rektorernas inställning till semestertjänster då Sveriges kommuner och landsting påstår att denna modell måste tillämpas för att möta de krav som ställs på skolan i ett modernt samhälle. Vad förväntas då undersökningen ge svar på?

I litteraturgenomgången kan vissa mönster urskiljas. Flera forskare delar åsikter gällande de utmaningar som tornar upp sig framför skolan inom en snar framtid. Eventuellt gäller det inte bara framtid utan kanske även nutid. Kunskapssamhällets normer och utmaningar får allt större spridning för var dag som går i hela världen. Både Ingrid Westlund och Andy Hargreaves grundar sina resonemang på att skolans struktur och upplägg måste förändras för att förbereda den yngre generationen för informations- och kunskapssamhällets utmaningar.

Hur resonerar rektorer när det gäller tjänsteavtal? Sveriges kommuner och landsting betonar sitt ansvar och argumenterar för semestertjänster som en nyckel till framgång. Att diskutera semestertjänst utan att placera konceptet i skolans kontext känns efter litteraturstudier inom området som bristfälligt, tunt och reflektionslöst. En frågeställning som dyker upp är hur rektorer väljer att argumentera för eller emot semestertjänster. Oavsett vilka argument som förs fram gällande semestertjänster så visar både Ingrid Westlund och Andy Hargreaves på spännande och utmanande förändringar som enligt dem måste till för att skolan som organisation skall förbli en lärande och dynamisk institution. Idén bakom undersökningen är att titta närmare på rektorernas argument. Vad anser rektorerna vara semestertjänstens främsta fördelar? Går det att ersätta dagens ferietjänst avtal med semestertjänst avtal rakt av och samtidigt generera vinster direkt genom endast detta byte? Krävs det möjligtvis ett avtal om semestertjänst i samband med en större omstrukturering av skolan? Finns det kanske även argument kring ökad kontroll av lärares arbetstider? Alternativen är många och avsikten är inte att generellt försöka fastslå vad rektorer tycker utan snarare få en inblick i hur en liten grupp rektorer kan tänkas resonera kring arbetstidsavtal och likaså hur deras tankegångar eventuellt skiljer sig åt.

3.2 Undersökningens ansats

Eftersom syftet med denna studie var att belysa vad rektorer inom gymnasieskolan har för uppfattning kring lärares arbetstidsavtal valde vi att använda oss av en kvalitativ undersökningsmetod i form av intervjuer. Frågorna som vi ställde hade en låg grad av standardisering. Runa Patel och Bo Davidsson skriver:

Syftet med en kvalitativ intervju är att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheten hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattningar om något fenomen.[Patel, Davidsson, 2002, sid. 78]

Ovanstående formulering passar väl in på syftet med denna undersökning. Vilka svar som kan förväntas kan inte fastställas utan intervju svaren svarar mot den kvalitativa ansats som gjorts. För att kunna bilda sig en klar uppfattning av rektorers åsikter kring arbetstidsavtal fanns även ett behov av att kunna ställa följdfrågor för att reda ut eventuella oklarheter. Staffan Stukat skriver i "Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap" om den kvalitativa intervjuens möjligheter till följdfrågor:

Här utnyttjas samspelet mellan den som frågar och den som tillfrågas till att få så fylig information som möjligt.[Stukat, 2005, sid. 39]

Runa Patel och Bo Davidsson skriver att kvalitativa intervjuer har så gott som alltid en låg grad av standardisering. Frågorna ställs därmed i den ordning som faller sig naturligt och passande.[Patel, Davidsson, 2002, sid. 78] Avsikten var att ställa samma frågor till samtliga informanter varvid dessa ges möjlighet att variera sina svar efter egna åsikter. Vid en sammanfattning av ovan nämnda egenskaper så passar semi-strukturerade intervjuer in på undersökningens syfte.

3.3 Konfidentialitet och urval

Arbetstidsavtal är en känslig fråga ur många aspekter. Rektorer kan tänkas tycka att det är jobbigt att uttala sig kring dessa frågor då både fackliga organisationer, skolchefer och politiker kan uppfatta åsikterna som obekväma. För att undvika tillrättalagda svar från rektorernas sida betonades tydligt att de intervjuade är och förblir anonyma. För att skapa en avslappnad atmosfär fick de tillfrågade rektorerna välja vilken plats de föredrog att bli intervjuade i. En strävan bör vara att man träffar den intervjuade på dennes hemmaplan; i bostaden, skolan eller på arbetsplatsen vilket innebär att en ohotad och lugn miljö eftersträvas.[Stukat, 2005, sid. 40]

Vi har tagit del av de etiska reglerna från det humanistiska samhällsvetenskapliga forskningsrådet [HSFR Etikregler, 2002]. Vi tog i god tid innan intervjun kontakt med rektorerna vi valt att intervjua. Vi informerade om syftet med undersökningen enligt *informationskravet* i HSFR etikregler. Rektorerna gav sitt samtycke till intervjuerna, enligt *samtyckeskravet* [Ibid.]. *Konfidentialitetskravet* [Ibid.] innebär att samtliga delaktiga i undersökningen skall behandlas med yttersta konfidentialitet samt att personuppgifter lagras där ingen obehörig kan komma åt uppgifterna. Vi lämnar inte ut information om den enskilde rektorn till någon och intervjuerna förstördes efter att de analyserats. De införskaffade uppgifterna användes endast i forskningssyfte enligt *nyttjandekravet*. [Ibid.]

Urvalet består av fem rektorer, samtliga är verksamma vid svenska gymnasieskolor. Två av rektorerna är män och tre är kvinnor. Två av kvinnorna och en av männen är tämligen nya i sin yrkesroll och tre runt fyrtio år. En kvinnlig och en manlig rektor har en längre karriär bakom sig och båda har uppnått en ålder på runt sextio. Rektorerna vi valde att intervjua arbetar på skolor där vi någon gång arbetat eller arbetar.

3.4 Genomförande

En vecka innan våra två tänkta undersökningsveckor tog vi per telefon eller e-post den första kontakten med de rektorer vi valt att intervjua. Samtliga rektorer valde att bli intervjuade på sina kontor. Rektorerna hade innan tillfället för intervjun blivit upplysta om sin anonymitet och fått en ytlig presentation om vilket ämne intervjun skulle behandla. Avsikten var att inte låta rektorerna läsa igenom frågeställningarna innan intervjun utan att endast presentera ämnet så att möjlighet fanns att tänka igenom generella åsikter kring semestertjänsternas funktion inom skolan. Tanken var att skapa en mer levande intervju där rektorn inte svarar enligt förutbestämda uppfattningar. Detta gav eventuellt också bättre förutsättningar för att ställa följdfrågor då svaren ges mer spontant och inte är inövade.

Intervjuerna spelades in med hjälp av en diktafon. För att få spela in intervjuer fordras tillstånd av de intervjuade.[Patel, Davidsson, 2002, sid. 83] Samtliga deltagare gav sitt samtycke till inspelning. Varje intervju tog ungefär trettio minuter att genomföra. Efter intervjuerna gjordes en genomgång av vad som spelats in. Genomgången genomfördes för att kontrollera att man uppfattat saker korrekt samt för att repetera de svar man fått och därmed underlätta den kommande analysen.

Vid analysen satte vi oss och skrev ned intervjuerna i sin helhet. Därefter antecknade vi typiska utmärkande mönster, begrepp och nyckelord från varje intervju. Dessa anteckningar jämfördes utförligt för att kunna ligga som grund för arbetet med att hitta tankegångar. Målsättningen med analysarbetet är ofta att hitta mönster, tankegångar eller kategorier som kan ligga till grund för det färdiga arbetet.[Patel ,Davidsson, 1991, sid. 101]

Intervjuerna bearbetades så fort som möjligt efter det att de genomförts vilket gjorde att vi hade intervjun i färskt minne vilket förenklade processen. Intervjuerna skrevs ned ordagrant. Materialet lästes igenom flera gånger för att bilda sig en djupare insikt i vad och hur svar har delgetts. Stukát påpekar ”Klart är att det krävs många upprepade läsningar av intervjuutskriften”. [Stukát, 2005, sid. 41] Efter detta skapades en matris som på ett mer kortfattat sätt lyfte fram de mest centrala åsikterna i rektorernas svar. Dock användes båda materialen i samband med analysen av resultaten. Båda utgjorde värdefulla komplement beroende på vilka parametrar som analyserades.

3.4.1 Intervjuns utgångspunkter

För att få en allmän uppfattning om våra rektorers syn på semestertjänster för lärare, ställdes frågorna:

- Vilka fördelar ser du med semestertjänst?
- Vad anser du vara den främsta fördelen som semestertjänster för med sig?

För att ta reda på om rektorerna trodde att det var praktiskt möjligt att ersätta dagens ferietjänst med traditionell semestertjänst ställdes frågorna:

- Anser du att den tiden då eleverna är lediga (vid semesteravtal) kan utnyttjas på ett effektivt och meningsfullt sätt ur lärares perspektiv?
- Vad anser du att lärare kan tänkas göra under denna undervisningsfria tid?
- Anser du att man kan ersätta den kontinuerliga och vardagliga planeringen genom att planera under elevernas lov? (Exempelvis planera upp höstterminen under sommarmånaderna)

För att ta reda på om rektorerna såg några vinster med semestertjänster, ställde vi frågorna:

- Tror du det är ekonomiskt fördelaktigt för skolan att införa semestertjänster?
- Vem tror du drar mest nytta av införande av semestertjänster? (Politiker, rektorer, lärare, elever...)

3.5 Studiens tillförlitlighet

Reliabilitet eller tillförlitlighet är ett mått på i vilken utsträckning ett instrument eller ett tillvägagångssätt ger samma resultat vid olika tillfällen under i övrigt lika omständigheter. [Bell, 1993, sid. 62]

Syftet med denna studie är att belysa vad rektorer inom gymnasieskolan har för uppfattning kring lärares arbetstidsavtal. Det är inte möjligt att dra några generella slutsatser då vi endast intervjuat fem rektorer.

Validitet (eller giltighet) är ett betydligt mer komplicerat begrepp. Det är ett mått på om en viss fråga mäter eller beskriver vad man vill att den ska mäta eller beskriva. Om en fråga inte är reliabel, saknar den också validitet. [Bell, 1993, sid. 63]

Vi ser inte att det finns någon anledning att misstro våra informanter och anser därför att vår studie har validitet.

4. Resultat

De resultat som framkommit redovisas i detta kapitel. Utgångspunkten är det syfte som undersökningen grundar sig på. Resultaten utgår således utifrån en jämförelse mellan 5 olika rektorers syn på semestertjänster och vad ett sådant arbetstidsavtal för med sig. Frågorna kan indelas i tre områden utefter deras inriktning. Frågorna 1a och 1b tar upp ev. fördelar med semestertjänst. Frågorna 2a, 2b och 3 behandlar den elevfria tiden vid semestertjänst och hur det kan tänkas att denna tid organiseras. Fråga 4 och 5 tangerar andra aspekter som kan tänkas utgöra skäl till införande av semestertjänster. I det här fallet är det ekonomiska aspekter som alltid finns kring beslut som fattas inom skolan. Så gäller inte minst tjänsteavtal även om de flesta aktörer hävdar att det är för elevernas bästa. Utifrån denna indelning presenteras de resultat som tolkas genom de intervju svar som insamlats.

4.1 Fördelar med semestertjänst

När det gäller fördelar kring semestertjänster så finns en gemensam faktor som används som argument. Rektorerna anger att främsta skälet för införande av semestertjänster är mer tid för eleverna. Informanterna är dessutom samstämmiga gällande att ett byte av terminssystemet vore det bästa för att få någon egentlig vinning av semestertjänster.

Ja, om vi säger, som vi sa innan, att vi har ett annat terminssystem, så egentligen är jag ute efter fler skoldagar för eleven också, det vill säga det är mer uppdelat på fler terminer och då fler skoldagar helt enkelt.
(Rektor 1)

Det är just eleverna som är det främsta argumentet dock nämner samtliga rektorer att det skulle öppna upp för lite mer samarbete även om ingen egentligen tror att det innebär någon större skillnad jämfört med idag. En rektor väljer ett avvikande sätt att argumentera. Han menar på att det inte går att svara på denna fråga utan att ställa sig frågan; Vad är det vi vill med verksamheten? Han pekar på att semestertjänst inte är en isolerad fråga utan hänger ihop med ett mycket större sammanhang.

Jag ser inga fördelar och inga nackdelar för det har att göra med grundfrågan, varför man ska ha det eller inte ha det. Det jag tycker man skall fokusera på är; Vad är det för skola vill ha? Vilken skola vill eleverna ha? Hela det systemet vi har i skolan idag bygger på en massa gamla

traditioner, vi har klassrum sedan klostertiden, vi har vissa skoltider som man skall gå i skolan emellan för att busstidtabeller styr när vi ska vara här, vi har sommarlov och höstlov som jag antar bygger på att man skulle hjälpa till med någon skörd eller liknande när man hade lantbrukssamhälle.
(Rektor 2)

Åsikterna känns aktuella och kan knytas till både Westlunds och Hargreaves argument kring den moderna skolan.

Vid intervjuerna framkommer det att rektorerna inte har någon större tilltro till semestertjänster i nuvarande terminssystem. Alternativ till dagens terminssystem skulle kunna vara en treterminers variant. Vinsten skulle enligt flera av rektorerna vara att eleverna får fler skoldagar vilket ger mer tid med läraren. En rektor poängterar även att ett tre terminers system även kan underlätta för lärarna då terminerna blir mindre intensiva på grund av fler skoldagar.

4.2 Innehåll och organisering av den elevfria tiden vid semestertjänst

Utgångspunkten för dessa frågor var om man vid en övergång till semestertjänst fick mer planeringstid exempelvis under loven. Skulle denna eventuella extra tid kunna utnyttjas effektivt?

4.2.1 Semestertjänster genererar mer elevfri tid

Om det blir ökad planeringstid kan den då utnyttjas på ett effektivt sätt inom skolan? Rektorerna är samstämmiga om att så inte är fallet. Motiveringen lyder; Lärarna är där för eleverna och det bör vara utgångspunkten när man diskuterar arbetstid. Elever skall och bör delta i den vardagliga planeringen och även finnas med vid upplägget av lämpliga moment inom kurserna.

Ja då blir det så, visst man kan samplanera och lägga upp projekt ihop och visst kan man underhålla material, men det faller lite med det jag sa innan, eleverna är inte med då och då faller enligt mig vitsen med det hela. För mycket tid till för lite saker.
(Rektor 1)

Terminssystemet är åter ett argument som framträder som en bromskloss i en eventuell övergång till semestertjänster. Visionen verkar vara att semestertjänster bör leda till fler timmar med eleverna. För att uppnå detta krävs ett nytt terminssystem med fler skoldagar. Semestertjänstens syfte bör inte vara att skapa mer ledig tid för planering och samarbete. Dock nämns planering och samarbete som en bristvara och att ett annat

arbetstidsavtal skulle kunna möta behovet på ett bättre sätt, dock inte som ett huvudsakligt skäl för införande av semestertjänster. Om det frigörs mer tid för lektionsplanering blir utbildningskostnad per timme högre vilket inte rimmar med dagens strama ekonomiska läge.

Det argumenteras som att fler timmar med eleverna förbättrar skolans resultat utan att detta kostar extra pengar. Däremot om det införs mer planeringstid skulle även detta kunna antas leda till bättre resultat men då till en högre kostnad. Frågan här är väl vad semestertjänstavgift för lärarna kommer att kosta kommunerna.

4.2.2 Kan planering under lov ersätta vardaglig planering?

Om arbetstidsavtalet direkt hade övergått till semestertjänst i nuvarande terminssystem hade det frigjorts många veckor utan undervisning till exempel under sommarlovet. Frågan är vad man som lärare då kan tänkas göra. Det är viktigt att denna tid är meningsfull och att tiden används till att avlasta den hektiska tiden då eleverna är i skolan och undervisning fortgår.

Rektorerna för fram lite olika perspektiv på denna fråga. En samstämmig syn hos de intervjuade rektorerna är att det inte finns något stöd för att den vardagliga och kontinuerliga planeringen skulle kunna ersättas genom att planera under undervisningsfri tid vid lov. Vid frågan om den vardagliga planeringen kan ersättas genom planering under sommarlovet svarar en rektor,

Inte den dagliga planeringen, lika lite som jag kan göra det under ett jullov eller så... nej en daglig planering måste till likaså en daglig uppföljning.
(Rektor 4)

Det finns en övertygelse om att en grovplanering idag redan görs innan skolan startar men den viktiga vardagliga planeringen måste till för att möta de oförutsägbara händelser och skeenden som skolan ständigt präglas av. Dessutom är ett av de tyngsta argumenten, för att kontinuerlig planering måste bibehållas, att eleverna skall involveras och aktivt kunna påverka upplägg och till viss del innehåll.

Begreppet ”modernt arbetssätt” nämns vilket innebär ett mer team orienterat koncept inom upplägg och planering kring lektioner. För att kunna växla över till detta koncept från traditionell isolerad enmans planering krävs mer samarbete och därav fler möten lärare emellan. Det vill då till att möjligheten till möten förbättras enligt rektorerna. Idag anses det lite jobbigt att samordna samtliga lärare inför möten. Förtroendearbetstiden försvårar möjligheten för mötesgemensamma tider. Semestertjänster med 40 timmar reglerad tid skulle öppna upp för fler positioner att förlägga möten till. Dock finns en viss skepsis kring vad 40 timmars reglerad tid verkligen skulle kunna förändra för

verksamheten under terminerna.

Jag tycker inte det är så stor skillnad om man skulle ha 40 timmar istället för 35 timmar reglerat. Alltså veckorna... det skulle inte skilja mycket mellan systemen. Om du lägger ut din reglerade tid så jobbar du mellan 8.00 och 15.30 varje dag. Skulle man jobba 40 timmar i veckan, då skulle du jobba mellan 8.00 och 16.30, vad är det som ska hända den där sista timmen?

(Rektor 2)

Man skulle kunna tänka sig att elevfri tid under lov används till att planera upp samarbeten och ämnesöverskridande verksamheter. Att det saknas tid för djupare samarbete och utvecklande verksamhet inom skolan står klart. Det verkar finnas en stark tro på att många lärare sitter inne med visioner och idéer vilka det saknas förutsättningar för att genomföra. Framförallt saknas tid.

Det pedagogiska arbetet, det utvecklande arbetet... man kanske vill utarbeta en ny pedagogik eller ett nytt system, ja allt det vi inte hinner göra idag.

(Rektor 4)

Det påpekas att samarbete och ämnesöverskridande verksamheter ökar för varje år men att bra förutsättningar för samarbete måste till för att det verkligen ska få fäste inom skolans väggar.

4.3 Ekonomiska aspekter på semestertjänster

När det gäller ekonomiska aspekter kring semestertjänster är det svårt att klargöra om det finns några direkta vinster med systemet. I diskussionen förekommer istället argument som talar för att systemet skulle fördyra organisationen jämfört med idag.

4.3.1 Är det ekonomiskt fördelaktigt med semestertjänster?

Det nämns inga direkta argument som motiverar varför det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt för skolorna att införa semestertjänster. Istället förs ett resonemang kring vad semestertjänster skulle resultera i enligt rektorerna. Terminssystemet återkommer som ett hinder för att utforma en modern och effektiv organisation. Rektorerna tror helt enkelt inte på ett slags hybridsystem mellan dagens organisation, terminsuppdelning och semestertjänster.

Om det blir en ekonomisk vinning är ju mycket tveksamt, det tror jag ju inte. Och har du semestertjänst så har du ju rätt att ta ledigt när du vill och frågan är om det är bra för eleverna?
(Rektor 3)

Tankar som förs fram är att skolan skulle kunna drabbas av kvalitetsförluster då ordinarie lärare inte är på plats då man till exempel tar ut semester under pågående termin. En strävan bör alltid vara att ordinarie lärare sköter sin undervisning. Elever blir alltid drabbade om ordinarie lärare avviker.

Men samtidigt är jag fortfarande rädd för just det här med kvalitetsförluster i form av att man tar kompensationsledigt på tider som jag tycker egentligen drabbar eleverna. Det är en grej som jag tycker har kommit bort i debatten.
(Rektor 1)

Argument förs fram kring att systemet snarare får ökade kostnader är minskade. En osäkerhet finns gällande de kostnader som kan uppkomma för vikarieersättning och ökade administrativa kostnader i samband med semester. Det påpekas att man som lärare likt många andra yrkesgrupper inte kan ta för givet att man kan plocka ut sin semester under samtliga veckor under året. En dialog måste till med rektor angående lämpliga semesterveckor.

Man kan ju ta ut semester när det är lämpligt för verksamheten. En sjuksköterska kan inte alltid vara ledig mitt på sommaren och jag kan inte sticka iväg tre veckor mitt i höstterminen även om jag formellt kanske har rätt till det.
(Rektor 4)

Det förekommer även en oro kring hur lärare skulle acklimatisera sig i det eventuella nya systemet. Många skulle fortsätta att arbeta likt sina tidigare metoder vilket gör att man som lärare får väldigt mycket att göra under vissa perioder. Det finns en risk att lärare samlar på sig en väldigt stor timbank under året som gör att man i princip "har lov" ungefär lika mycket som i tidigare system med ferietjänst. Det poängteras att vissa lärare har svårt att klippa banden till jobbet bara för att man rent avtalsmässigt har ett reglerat slut på arbetsdagen. Även föräldrakontakt under kvällstid samt perioder med tung arbetsbelastning känns som ett givet inslag inom skolan. I varje fall skulle så bli fallet med nuvarande upplägg av undervisning och terminsindelning. Återigen förs visioner om en omfattande omorganisering av skolan fram som ett bättre alternativ om kvalitén ska höjas och verksamheten anpassas efter samhällets krav.

Onekligen verkar det inte finnas någon direkt tilltro till att driva igenom semestertjänster i nuvarande system. Dock finns en övertygelse om att skolan skulle kunna omorganiseras för att bättre möta de krav som elever och samhälle ställer på skolan.

En idé som förs fram, under förutsättning att terminssystemet bibehålls, är att lärare har 40 timmar reglerad tid per vecka och därutöver 5 timmar förtroende tid. Således behålls då samtliga lov precis som innan men systemet skulle kunna öppna upp schemapositioner som kan användas för möten och ämnesöverskridande samarbeten mellan lärare.

En rektor nämner också möjligheten att man reglerar de nuvarande 35 timmar på så sätt att lärarna är på skolan under dessa timmar och därutöver behåller lärarna sina 10 timmar förtroende tid samt loven. Det poängteras dock att detta endast är en sekundär lösning och inte det systemskifte som enligt rektorn så småningom förmodligen kommer att krävas.

4.3.2 Vem vinner på ett nytt arbetstidsavtal?

Det verkar vara en allmän övertygelse att ingen vinner någonting på att införa semestertjänster i nuvarande system. Även då informanterna ombads att väga in politiker, rektorer, lärare och elever blev den allmänna synen att ingen har något att vinna på semestertjänster i nuvarande terminssystem. En rektor återkom till sitt tidigare resonemang om att det inte är en isolerad fråga utan ingår i ett större sammanhang. Det går alltså inte att svara ”ja” eller ”nej” utan att då ge sitt stöd åt debatten vilket rektorn inte vill göra.

Om jag skulle svara JA eller NEJ på den frågan så skulle jag utgå ifrån att jag tycker att den här debatten är rätt på något sätt så som den förs och det tycker jag inte.
(Rektor 2)

Det framkommer dock att lärare skulle kunna vinna förtroende genom att arbeta under semestertjänst. Idag blir det konstigt att olika befattningshavare har olika arbetstidsavtal och det finns därför en åsikt att skolan hade blivit stärkt av att alla tjänster innefattas av samma avtal.

Jag tror att det kan vara bra att göra läraryrket lite mer likt andra jobb. Det blir lite konstigt på en arbetsplats att man har så olika avtal mellan olika befattningshavare. Så om man kunde hitta en bra lösning med 40-

timmarstjänsten, så tror jag man skulle vara av med en del gammal bråte i synen på lärare, det tror jag.
(Rektor 4)

En följdfråga angående synen på läraryrket och hur den påverkas om denna frihet inom yrket togs bort och hur det skulle påverka intresset för yrket besvaras med:

De flesta jobb nuförtiden är ju rätt så fria, alltså man har sin 40-timmarsvecka men sen så lägger man ju upp jobbet och är flexibel med var man utför det. Så är det ju i alla jobb där man har ungefär samma utbildningsnivå. Så jag tror inte det blir några svårigheter med att få det att funka också för lärare.
(Rektor 4)

Det förs fram en åsikt som på ett lite provokativt sätt ifrågasätter hela systemet istället för diskutera semestertjänsten som en isolerad fråga. Rektorn menar att eleverna alltid ska vara i centrum för diskussionen och bör därför vara utgångspunkten när man diskuterar skolan som organisation.

Jag tror egentligen så här, om man har modet att se över hela systemet så är det eleverna som skulle bli de stora vinnarna. Och det är ju därför vi är här. Det är ju det som måste vara utgångspunkt när man resonerar och diskuterar kring det här. Vad är det bästa för eleverna? Och jag tror vi skulle kunna göra en mycket bättre skola om vi hade organiserat om skolan ganska rejält när det gäller tiden över året. Liksom tittat mer på vad är det vi gör, fråga sig hur eleverna lär bäst, för då tror jag eleverna med den systemförändringen kopplat till semestertjänster, att det är eleverna som är vinnarna. Om man bara inför semestertjänster, ja då finns det inga vinnare i det.
(Rektor 2)

5. Diskussion

Vad som både är intressant och anmärkningsvärt är det faktum att informanterna är samstämmiga gällande att ett byte av terminssystemet vore det bästa för att få någon egentlig vinning med semestertjänster. Det förekommer inte någon större tilltro till semestertjänster i nuvarande terminssystem. Ett alternativ till dagens terminssystem skulle kunna vara en tre terminers variant. Detta tre terminers system uttrycktes specifikt hos de intervjuade rektorerna. Vinsten med ett tre terminers system skulle kunna vara att eleverna får fler skoldagar vilket ger mer tid med läraren. En rektor poängterar att detta även skulle kunna underlätta för lärarna då terminerna blir mindre intensiva på grund av fler skoldagar.

5.1 Är semestertjänster ett bra alternativ för skolan?

När det gäller semestertjänstens funktion inom skolan ger rektorerna en samlad syn. Vad skolan behöver är mer tid med läraren vilket här innebär fler skoldagar enligt rektorerna. Genom att endast substituera ferietjänsterna mot semestertjänster erhåller man inte den kvalitetshöjning som eftersträvas. Eleverna behöver spendera mer tid ihop med läraren.

Det förs dock inget djupare resonemang kring vad denna utökade tid kan tänkas innehålla utan det talas bara om mer tid ihop med läraren. Man kan här tänkas diskutera kvantitet eller kvalitet. Ingrid Westlund väljer att argumentera för kvalitet. Hon gör indelningen efter två block som benämns enligt "Garanterad undervisningstid" respektive "Garanterad lärandetid". Utan att här analysera dessa koncept djupare konstateras att "Garanterad undervisningstid" står för kvantitet och "Garanterad lärandetid" för kvalitet hos Westlund. Rektorerna har valt att endast nämna mer tid för eleverna ihop med läraren utan att utveckla tankarna kring detta. Det bör påpekas att mer tid med lärare inte per automatik kan garantera kvalitet. Genom att direkt substituera ferietjänster mot semestertjänster kan det likaväl utmynna i ett lika föråldrat och traditionstyngt system som det nuvarande utan att eleverna gynnas. Frågan är då vad som är vinsten om eleverna skall vara utgångspunkten?

Förslag kring förändrat terminssystem tas upp som en del i en större förändring gällande organisationen. En variant kring ett tre terminers system diskuteras vilket enligt informanterna skulle öppna upp för fler skoldagar, mindre intensiva perioder och bättre möjligheter att utveckla undervisningen. Semestertjänster i ett tre terminers system kan utnyttjas på så sätt att mer tid för samarbete och ämnesöverskridande undervisning frigörs genom att lärare och elever helt enkelt är mer i skolan. Det bör åter poängteras att det förekommer en gemensam syn i diskussionen kring semestertjänstens vara eller icke vara. Diskussionen är mycket förenklad och i grund och botten ointressant om man inte placerar frågan i ett större perspektiv.

... och det är det jag menar, man gör det alldeles för enkelt när man säger att vi skall ha semestertjänster. Det blir ett väldigt förenklat resonemang.
(Rektor 2)

Ingrid Westlund påpekar just behovet av att släppa rutinmässiga och traditionstygda argument vid diskussioner kring skolans organisation och utveckling. Hon skriver och argumenterar kring vikten av att skolan måste ha eleverna och dess lärande i fokus. Hon ger gott stöd åt rektorerna i deras sätt att argumentera kring skolans fokus och vad som bör styra utvecklingen, det vill säga eleverna och dess lärande.

Westlund väljer också att placera reglerad arbetstid under "Garanterad lärandetid" som ett av flera fundament som bär upp detta koncept. Dock ser inte Westlund reglerad arbetstid som en enskild fråga utan som en del i ett större sammanhang för att skapa förutsättningar för lärande inom verksamheten.

En intressant fråga som lyfts fram är den som verkligen ställer allt på sin spets; Vilken skola är det egentligen vi vill ha? Hur skapas en dynamisk, modern och effektiv skola? Det framkommer relativt provocativa frågeställningar i en av intervjuerna där informanten lyfter fram behovet av ett så kallat regimskifte och de möjliga vinster som därav skulle resultera i en mer modern skola som är anpassad efter verkligt rådande förhållande och inte av traditionstygda argument. Det anses vara en mycket mer intressant fråga än semestertjänstens vara eller icke vara.

Det intressanta med detta resonemang är att det påpekas att om det hade gjorts en rejäl satsning där man verkligen tittat närmare på vad dagens elever behöver utan att man låter skolans gamla traditioner väga tungt, skulle en dynamisk och modern skola kunna växa fram. Då bör allt ifrågasättas. Allt ifrån terminssystem, schemapositioner, arbetstidsavtal och lärostilar och så vidare. Skolan skulle börja med att titta på hur samhället i övrigt ser ut, vilka krav ställs på eleverna i arbetslivet, kan man bättre organisera verksamheten för att underlätta för ämnesöverskridande samarbeten, kan man göra verksamheten mer flexibel beroende på elevers behov och förmåga. Då hade eleverna verkligen kunnat bli de stora vinnarna.

Jag tror egentligen så här, om man har modet att se över hela systemet så är det eleverna som skulle bli de stora vinnarna.

...

Om man bara inför semestertjänster, ja då finns det inga vinnare i det.
(Rektor 2)

Åsikter likt dessa stöds på flera plan av Westlund och i högre grad av Hargreaves. Hargreaves åsikter kring skolans organisation och hur styrd den är av tradition och historia stödjer åsikter likt:

Det jag tycker man ska fokusera på är, vad är det för skola vi vill ha? Vad är det eleverna vill ha? Hela det system vi har i skolan idag bygger på en massa gamla traditioner, vi har klassrum sedan klostertiden, vi har vissa skoltider som man ska gå i skolan emellan för att busstidtabeller styr när vi skall vara här, vi har sommarlov och höstlov som jag antar bygger på att man skulle hjälpa till med någon skörd eller liknande när man hade ett lantbrukssamhälle.

(Rektor 2)

Andy Hargreaves uttrycker det själv enligt:

I en tidigare bok har jag beskrivit hur skolor som förbereder unga människor för en postmodern, postindustriell världs snabba förändringar och komplexitet i själva verket är låsta av fabriken och klostrets moderna, ja till och med förmoderna, principer. Skolorna styrs fortfarande av klockor och ringklockor, lektioner och kurser.[Hargreaves, 2004, sid. 44]

Sammanfattningsvis ger intervjuerna en samlad syn hos rektorerna gällande den bristande tro som finns gällande införandet av semestertjänster i nuvarande organisation. Eventuella vinster är för små. Däremot förekommer åsikter om att en omfattande förändring skulle kunna leda till förbättringar för den grupp som skolan främst ska värna om det vill säga eleverna. Denna omfattande förändring kan kanske ses som ett svar på Hargreaves eftersökta skolorganisation som på allvar kan möta kunskapssamhällets utmaningar.

5.2 Resulterar semestertjänster i några eftertraktade vinster?

När det gäller semestertjänster i nuvarande system, med bibehållen struktur och organisation blir vinsterna små. Framförallt då de flesta parter inom skolan anser att eleverna och dess lärande framför andra aspekter, ska få styra vad som anses som eftertraktad vinst.

Det finns dock några framförda aspekter kring semestertjänster som bör redovisas. Hargreaves påpekar att organisationer som ska betraktas som lärande måste grunda sig på en filosofi som skapar rätt förutsättningar för både elever och lärare. Lärarna liksom eleverna måste känna att de ges rätt förutsättningar för att utföra sina uppgifter. När det gäller läraryrkets oavslutade karaktär som Per Lindqvist väljer att uttrycka det ges följande beskrivning i utredningen ”I rättan tid”:

Många lärare uppger att de har en hög arbetsbelastning, att utrymme saknas för lagenliga raster och pauser i arbetet, att det inte finns tid för nedvarvning och återhämtning. Mycket av lärarnas arbetsinnehåll präglas av ”här-och-nu uppgifter”, arbetsuppgifter som inte kan förläggas till en annan tidpunkt. Tid för reflektion, dokumentation, förkovran, kollegiala samtal – arbetsuppgifter som främjar en ökad professionalisering – visar sig alltför ofta hamna utanför arbetstidens ram.[Läraryrkets utredning, 2004, sid. 2]

5.3 Studiens brister

Eftersom vi endast intervjuat fem rektorer ger studien endast en antydning om hur rektorerna ser på semestertjänster och eventuella fördelar med dessa tjänster.

5.4 Förslag till fortsatta studier

Det skulle vara intressant att ta reda på hur elever och lärare ser på ett eventuellt byte av terminssystemet. Behöver vi sommarlovet i den svenska skolan?

Ställer kunskapssamhället nya krav på skolan och undervisningen?

Litteraturlista

Bell, J. (1993) *Introduktion till forskningsmetodik*. Studentlitteratur AB

Hargreaves, A. (2004) *Läraren i kunskapssamhället- i osäkerhetens tidevarv*
Studentlitteratur AB

Kecklund, G. Dahlgren, A. & Åkerstedt, T. (2002) *Undersökning av förtroendearbetstid: Vad betyder inflytande över arbetstiden för stress, hälsa och välmående?* Institutet för Psykosocial Medicin (IPM) Avdelningen för Stressforskning, Karolinska Institutet Stockholm, Sverige

Lindqvist, P. (2002) *Lärares förtroendearbetstid*. Lärarförbundet

Patel, R. & Davidsson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Studentlitteratur AB

Patel, R. & Davidsson, B. (1991) *Forskningsmetodikens grunder*. Studentlitteratur AB

Stukat, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur AB

Westlund, I. (2007) *Elevernas tid och skolans tid*. Studentlitteratur AB

Utredning av lärarförbundet, (2004), *I rättan tid, Lärarförbundets utredning om arbetstid och arbetsorganisation*

<http://www.dn.se/debatt/vi-kraver-att-fa-bestamma-over-lararnas-arbetstider-1.1061038>

<http://www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf>